

Kryzys i upadek republiki

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

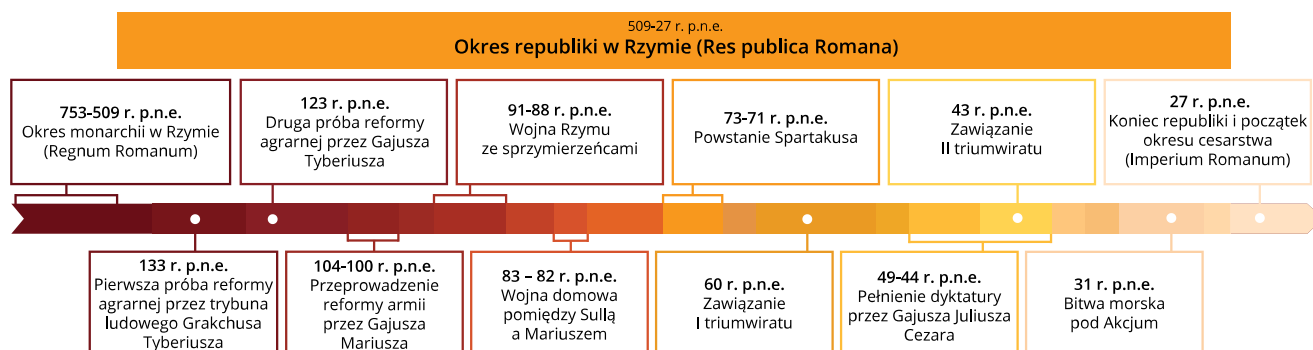
Bibliografia:

- Źródło: Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta*, ks. I, rozdz. 43.
- Źródło: Appian z Aleksandrii, *Historia rzymska*, ks. XIII, rozdz. 55.
- Źródło: Gajusz Salustiusz Krispus, *Wojna z Jugurtą*, rozdz. 86.
- Źródło: Appian z Aleksandrii, *Historia rzymska*, ks. XIII, rozdz. 27.
- Źródło: Plutarch z Cheronei, *Żywoty sławnych mężów*, Tyberiusz Grakchus, rozdz. 18–19.
- Źródło: Appian z Aleksandrii, *Historia rzymska*, ks. XIII, rozdz. 8–11.
- Źródło: Appian z Aleksandrii, *Historia rzymska*, ks. XIII, rozdz. 7.
- Źródło: *Boski Juliusz*, [w:] Gajus Swetoniusz Trankwillus, *Żywoty cesarzy*, rozdz. 20.
- Źródło: Appian z Aleksandrii, *Historia rzymska*, ks. XIII, rozdz. 100.

Napięcia wewnętrzne republiki rzymskiej doprowadziły do osłabienia pozycji państwa na zewnątrz. W drugiej połowie II w. p.n.e. ciężkie wojny w Hiszpanii i Numidii obnażyły militarne kłopoty Rzymu. Rosnąca grupa proletariuszy, pozbawionych źródeł stałego dochodu, przyczyniała się do coraz większej politycznej korupcji; kryzys dotknął także wojsko, ponieważ zmniejszała się liczba samodzielnych gospodarczo chłopów, a to ich powoływano do obywatelskiej armii Rzymu.

Przeprowadzone reformy pozwoliły na stworzenie armii zawodowej, miało to jednak daleko idące konsekwencje: wzrost politycznego znaczenia wodzów armii i wykorzystywanie wojska w wewnętrznych walkach o władzę. Utworzenie pierwszego triumwiratu było wstępem do upadku ustroju republikańskiego.

Twoje cele

- Przeanalizujesz przyczyny upadku republiki rzymskiej.
- Określisz znaczenie armii rzymskiej w polityce wewnętrznej Rzymu.
- Opisziesz, czego dokonał Juliusz Cezar i jak jego postać odcisnęła się na dalszej historii Rzymu.

Przeczytaj

Postępujący kryzys wewnętrzny

W drugiej połowie IV i w III w. p.n.e. ewolucja ustroju rzymskiego polegała na stopniowym wzroście znaczenia senatu. Najważniejszymi senatorami byli ekskonsulowie i inni dostojnicy, którzy zakończyli sprawowanie swoich urzędów. Senat miał prawo dyskutować nad problemami postawionymi przez konsula lub trybuna plebejskiego zwołującego sesję.

Cycon potępia Katylinę, fresk przedstawiający XIX-wieczne wyobrażenie rzymskiego senatu autorstwa Cesare Maccari, namalowany w siedzibie włoskiej izby wyższej w Palazzo Madama w Rzymie. Lucjusz Sergiusz Katyliną to zubożały rzymski arystokrata, który zorganizował spisek celem przejęcia urzędu konsula. Słynny mówca i polityk Cycon, urzędujący wtedy konsul, miał być jedną z ofiar zamachu, ale udało mu się wyjść z niego cało. Następnego dnia na posiedzeniu senatu ujawnił zamiary Katyliny. Cycon był zwolennikiem republiki i uważał, że przejęcie władzy przez spiskowców przyniesie chaos i anarchię. Katyliną zaś, który był z ukrycia wspierany przez Cezara i Krassusa, stworzył program reform zorientowany na zmniejszenie długów, cieszył się więc poparciem wykluczonych – biednych, zadłużonych, weteranów wojennych.

Źródło: 1889, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wielkie zyski z rzymskich podbojów płynęły przede wszystkim do kies wodzów (obecnych i byłych konsulów) i senatorów. Ci inwestowali pieniądze w ziemię w Italii, gdzie tworzyli **latyfundia** – wielkie majątki ziemskie. Doprowadziło to do drastycznego zmniejszenia stanu posiadania rolników i co za tym idzie – kryzysu armii rzymskiej, ponieważ obywatelskie wojsko rzymskie rekrutowało się z samodzielnych gospodarczo chłopów. Bezrolni obywatele przybywali do miasta Rzymu i zasilali szeregi warstwy zwanej proletariatem (od łac. *proles* – potomstwo, gdyż tylko to mogli dać państwu ludzie niepłacący podatków). Proletariusze, jak wszyscy obywatele rzymscy, otrzymywali od państwa zboże. Dodatkowe

źródło dochodów zapewniała im także szerząca się powszechnie **korupcja**, jako że bogaci senatorowie kupowali ich głosy podczas wyborów.

Gajusz Grakchus wezwany przez senat, obraz Pierre'a-Nicolasa Brisseta z 1840 r. Czy senatorom mogły się podobać reformy wprowadzane przez braci Grakchów?

Źródło: VladoubidoOo, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

W latach 133–123 p.n.e. kryzys usiłowali zażegnać bracia Tyberiusz i Gajusz Grakchowie. Obaj, sprawując urząd trybuna plebejskiego, podjęli w odstępie 10 lat próby przeprowadzenia reformy rolnej kosztem **rozparcelowania** tych części latyfundiów, które w istocie były bezprawnie zagarniętą ziemią publiczną. Postulowali także oddanie nowych ziem – np. w Afryce, żyznej prowincji odebranej Kartagińczykom – pod kolonizację obywatelską. W wyniku oporu innych urzędników i senatorów (w większości użytkujących ziemię publiczną) plany reform upadły, a obaj Grakchowie zginęli w trakcie zamieszek (Tyberiusz w 133, a Gajusz w 121 r. p.n.e.).

Utworzenie armii zawodowej

Napięcia wewnętrzne doprowadziły do osłabienia pozycji państwa na zewnątrz. W drugiej połowie II w. p.n.e. ciężkie wojny w Hiszpanii i Numidii obnażyły militarne kłopoty Rzymu. Obywatele z cenzusem majątkowym – czyli ci, których powoływano do armii – bardzo niechętnie podchodzili do długiej służby poza granicami Italii. Proletariusze natomiast nie podlegali poborowi. W tej sytuacji w ostatnim dziesięcioleciu II w. p.n.e. konsul Gajusz Mariusz dokonał reformy armii, tworząc wojsko zawodowe. Żołnierzami mogli być teraz wszyscy obywatele bez względu na majątek. Pełnili oni 20-letnią służbę, a po jej ukończeniu otrzymywali działki ziemi. Armia została podzielona na legiony w sile 6 tys. żołnierzy, choć z reguły legion nie osiągał pełnego stanu liczbowego. Reforma doprowadziła też do wzrostu politycznego znaczenia

Domniemane popiersie Gajusza Mariusza.

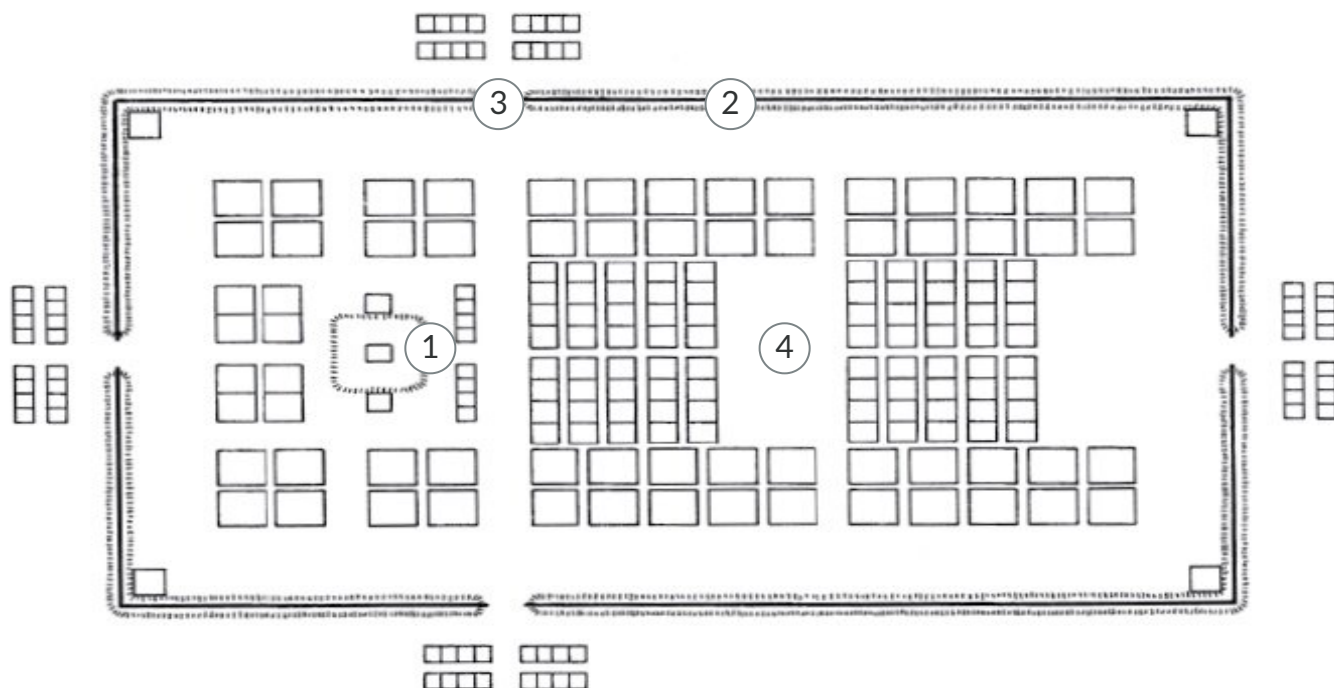
Źródło: José Luiz Bernardes Ribeiro, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

wodzów armii. Zawodowi żołnierze często czuli się bardziej związani z nimi niż z republiką. Ponadto istotnym motorem działań wodzów stało się dążenie do zapewnienia ziemi weteranom. W 101 r. p.n.e. Mariusz na czele zreformowanej armii pokonał germańskie plemiona Cymbrów i Teutonów, które przez parę lat grasowały w północnej Italii.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D18DfU0oR>

Film nawiązujący do treści materiału Kryzys i upadek republiki.

plac zgromadzeń (forum), wokół którego rozmieszczano namioty wodza i jego straży przybocznej oraz głównych zarządców obozu;

2

wał ziemny otaczający obóz, niekiedy wzmocniony fortyfikacjami murowanymi lub fosą;

3

bramy po czterech stronach obozu;

4

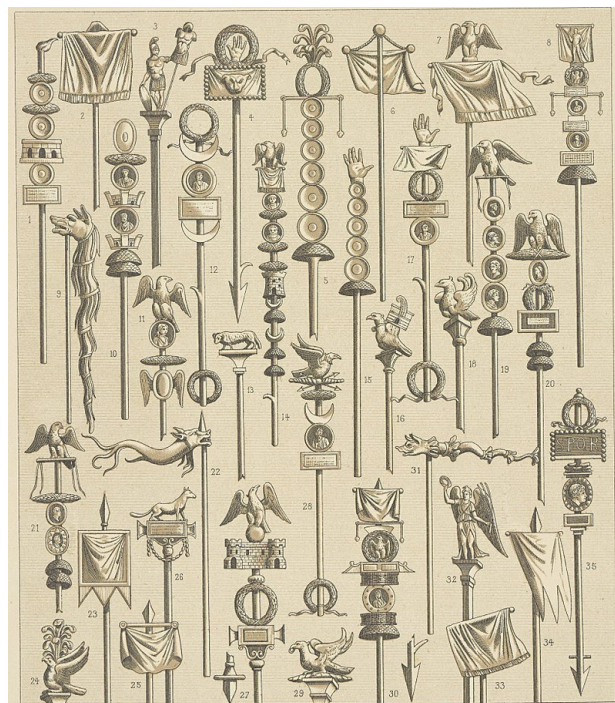
namioty oficerów oraz żołnierzy konnych i pieszych.

Obóz rzymski. Armia rzymska w ciągu wieków swojego funkcjonowania wykształciła stałe procedury postępowania. Jedną z nich było zakładanie obozów według przedstawionego na tym planie schematu. Zastanów się, dlaczego w rozstawianym obozie zawsze znajdowało się forum.

Wpływ podbojów rzymskich na sytuację polityczną

Kolejnym znakiem kryzysu stał się w 91 r. p.n.e. bunt italskich sprzymierzeńców Rzymu, którzy domagali się przyznania im obywatelstwa rzymskiego. Italikowie mieli wyraźną przewagę militarną, senat przyznał więc obywatelstwo wiernym sojusznikom, a później tym Italikom, którzy w ciągu sześciu miesięcy przeszli na stronę Rzymu. Nieugiętych buntowników – zwłaszcza plemię Marsów – pokonał w 88 r. p.n.e. Lucjusz Korneliusz Sulla.

Nadanie obywatelstwa Italikom znacznie pomnożyło liczbę obywateli. Mieli oni jednak niewielką szansę uczestniczenia w życiu politycznym Rzymu, gdyż wymagało ono osobistego udziału w zgromadzeniach. Ustrój republikański, ukształtowany jeszcze w czasach, gdy Rzym był tylko miastem,

Insygnia legionów rzymskich. Takie znaki wojskowe zatknięte były na drzewcu, poniżej zaś przytwierdzano kawałek sukna z numerem danego legionu. Jakie symbole możesz zidentyfikować?
Źródło: Racinet, Albert, Wikimedia Commons, domena publiczna.

w warunkach imperium zupełnie się już nie sprawdzał.

Reforma wojska uczyniła z armii zawodowej sprawne narzędzie w rękach wodzów. Fakt ten, jako pierwszy, próbował wykorzystać sam reformator, Mariusz. W latach 80. I w. p.n.e. doszło do wojny domowej między nim a Sullą. W trakcie walk Mariusz zmarł. W 82 r. p.n.e. Sulla zdobył Rzym, wymordował większość przeciwników i wymusił na senacie nominowanie go na dyktatora na czas nieokreślony. W 79 r. p.n.e. sam jednak ustąpił z tego urzędu.

Mapa imperium rzymskiego w I w. p.n.e.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie historicair, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Wielkie podboje Rzymu spowodowały napływ do Italii ogromnej liczby niewolników. Zatrudniano ich przede wszystkim w latyfundiach, w których najczęściej byli źle traktowani i wykorzystywani do ciężkiej pracy. Niewolnicy niewykwalifikowani kosztowali tak niewiele, że o nich nie dbano. Znacznie drożsi byli wykształceni niewolnicy greccy, zatrudniani jako nauczyciele domowi, czy też sprawni wojownicy, nadający się na gladiatorów. Źłe traktowanie niewolników prowadziło nierzadko do wybuchów powstań niewolniczych. W 73 r. p.n.e. zaczęło się największe z nich, pod wodzą gladiatora Spartakusa. Dopiero po dwóch latach walk jego wojska pokonał Marek Licyniusz Krassus. W ramach represji ukrzyżowano wtedy podobno aż 20 tys. schwytanych niewolników.

Pierwszy triumwirat

Po utworzeniu armii zawodowej wewnętrzne kłopoty Rzymu w mniejszym stopniu przeszkadzały kontynuowaniu

Juliusz Cezar – popiersie z kolekcji Farnese, w Museo Archeologico Nazionale w Neapolu.

Źródło: Andreas Wahra, Wikimedia Commons, domena publiczna.

ekspansji zewnętrznej. W 73 r. p.n.e. wybuchło największe w historii Rzymu powstanie niewolników, dowodził nim gladiator Spartakus. Zmagania Rzymian z buntownikami wykorzystał Mitrydates VI, król Pontu (państwa leżącego na północno-wschodnich wybrzeżach Azji Mniejszej), który zlikwidował syryjskie państwo Seleukidów i zagarnął wschodnie prowincje rzymskie. Władca pontyjski został sprowokowany przez agresywną politykę republiki. Po latach niepowodzeń w wojnie z Mitrydatesem senat mianował wodzem na Wschodzie Gnejusza Pompejusza, ten zaś w latach 66–63 p.n.e. pokonał wszystkich wschodnich wrogów Rzymu oraz przekształcił Pont, Syrię i Judeę w prowincje rzymskie. Potężną postacią w ówczesnym Rzymie był również

Marek Licyniusz Krassus. Często określa się go mianem „najbogatszego człowieka w Rzymie”. Majątku dorobił się sam, zajmując się m.in. nie do końca legalnym w stolicy procederem pożyczania znacznych sum pieniędzy na procent. Pod względem wojskowym Krassusowi daleko było jednak do osiągnięć Pompejusza. Popularni i majątni politycy rywalizowali między sobą o władzę i wpływy. Z pomocą przyszedł ambitny i pochodzący ze starego rodu Gajusz Juliusz Cezar, który miał dość bliskie relacje z Krassusem i któremu udało się pogodzić obu polityków. Cezar przez wiele lat piastował różne urzędy: był kwestorem, edylem kurulnym, a także kuratorem Via Appia, czyli drogi z Rzymu do Kampanii. Udało mu się jednak uzbierać kapitał polityczny i wyrósł na jednego z najbardziej wpływowych polityków ludowych (popularów) w Rzymie. W 60 r. p.n.e. wraz z Krassusem i Pompejuszem utworzył **triumwirat** (łac. *trium* – trzech, *virum* – mężów), aby sprawować kontrolę nad państwem rzymskim. Był to kolejny przypadek pogwałcenia ustroju republikańskiego. Triumwirowie wyznaczali sobie różne zadania. W latach 58–52 p.n.e. Cezar dokonał podboju całej Galii, Krassus natomiast wyprawił się na Wschód przeciw Partom – wschodnim sąsiadom imperium, ale w 53 r. p.n.e. poniósł klęskę i zginął.

Po śmierci Krassusa Pompejusz został jedynym konsulem i zaczął okazywać jawną wrogość Cezarowi. W 49 r. p.n.e. Cezar, mając do dyspozycji legiony, z którymi podbił Galię, przeprawił się przez rzekę Rubikon – północną granicę Italii, której wodzom nie wolno było przekraczać z wojskiem – i zajął Rzym. Pompejusz uciekł na Wschód, a Cezar został dyktatorem i panem Zachodu. Wojna między byłymi triumwirami rozstrzygnęła się w 48 r. p.n.e. w bitwie pod Farsalos w greckiej Tesalii. Cezar pokonał tam wojska Pompejusza, podporządkował sobie Wschód i stał się jedynym władcą imperium.

Drugi triumwirat. W stronę jednowładztwa

Władza Cezara nad Rzymem napotykała opór ze strony senatorów, którzy obawiając się otwarcie przeciwstawić dyktatorowi, zawiązali [spisek](#). Podejrzewano go bowiem, że chce zostać królem Rzymu. 15 marca 44 r. p.n.e. spiskowcy z Kasjuszem i Brutusem na czele zamordowali Cezara. W odpowiedzi zwolennicy zabitego dyktatora: Marek Antoniusz, Marek Lepidus i Gajusz Oktawiusz zawiązali drugi triumwirat. Dwaj pierwsi byli bliskimi współpracownikami Cezara. Trzeci w chwili śmierci dyktatora miał zaledwie 18 lat, był jednak ciotecznym wnukiem Cezara. Dyktator w swoim testamencie usynowił go i uczynił spadkobiercą, Oktawiusz przyjął wówczas nazwisko Gajusz Juliusz Cezar Oktawian. Po zawarciu triumwiratu cezarianie rozpoczęli walkę z zabójcami dyktatora. Kasjusz i Brutus wraz z większością senatorów uciekli na Wschód. W 42 r. p.n.e. pod Filippi w Macedonii połączone wojska triumwirów odniosły zwycięstwo nad armią wierną senatowi. Zwycięzcy podzielili imperium: Oktawian objął władzę na Zachodzie, Antoniusz na Wschodzie, a Lepidus w Afryce, Italia miała pozostać wspólna.

Zabójstwo Cezara, obraz Vincenza Camucciniego (1805). W dniu idów marcowych, 18 marca 44 r. p.n.e. Juliusz Cezar padł ofiarą spisku przygotowanego przez zwolenników republiki. Kiedy zajął swoje miejsce w teatrze Pompejusza, gdzie obradował senat, podszedł do niego Tiliusz Cymber. Poprosił o łaskę dla wygnanego brata, a następnie ściągnął Cezarowi togę, co było znakiem ataku dla spiskowców. Pierwszy cios zadał Publiusz Serwiliusz Kaska, potem posypały się kolejne ciosy zadane sztyletami, w sumie 23. Ostatni, zadany ręką Marka Brutusa, niedawnego przyjaciela Cezara, okazał się śmiertelny. To wtedy Cezar miał wypowiedzieć słynne słowa: I ty, Brutusie, przeciw mnie? (łac. Et tu Brute contra me.). Miały być one skierowane do Brutusa, a wg innej wersji do adiutanta Cezara, Decimusa Juniusza Brutusa, który również brał udział w zamachu. Niektórzy historycy uważają, że autorem powyższego cytatu jest William Shakespeare (w sztuce *Juliusz Cezar*; akt III, scena I), a sam Cezar umierając, nie powiedział nic. Kogo przedstawia posąg, u stóp którego zginął Cezar?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Kolejną wojnę domową rozpoczął Oktawian, zajmując Italię, a następnie odsuwając od władzy Lepidusa. 1 sierpnia 31 r. p.n.e. w pobliżu przylądka Akcjum w zachodniej Grecji flota Oktawiana stoczyła decydującą bitwę z siłami morskimi Marka Antoniusza i jego żony, królowej Egiptu Kleopatry. Starcie pozostało nierozstrzygnięte. Mimo to flota i armia Antoniusza przeszły na stronę Oktawiana. Zapewne był to m.in. efekt ofensywy propagandowej pana Zachodu, który przedstawiał samego siebie jako obrońcę rzymskich wartości walczącego ze zhellenizowanym przeciwnikiem. W 30 r. p.n.e. Antoniusz i Kleopatra oblężeni w Aleksandrii popełnili samobójstwo. Całe imperium oraz Egipt znalazły się w ręku Oktawiana.

Słownik

korupcja

przyjmowanie łapówek przez urzędników lub funkcjonariuszy

latyfundia

(z łac. *latus* – szeroki + *fundus* – posiadłość ziemska) w starożytnej Italii wielkie majątki ziemskie (tysiące ha)

legiony

w starożytnym Rzymie: jednostka wojskowa

parcelacja

podział ziemi na mniejsze części sprzedawane lub użytkowane komuś

spisek

prawo porozumienie kilku osób w celu dokonania określonego przestępstwa

triumwirat

w starożytnym Rzymie: porozumienie polityczne między trzema mężami stanu w celu sprawowania wspólnych rządów; też: trzech mężowie stanu, którzy zawarli takie porozumienie

Słowa kluczowe

Gajusz Juliusz Cezar, Marek Licyniusz Krassus, republika rzymska, upadek republiki rzymskiej, triumwirat, starożytność, starożytny Rzym, kultura starożytnego Rzymu, społeczeństwo starożytnego Rzymu, antyk

Bibliografia

Beard M., *SPQR. Historia starożytnego Rzymu*, przeł. N. Radomski, Poznań 2016.

Graczkowski A., *Armia rzymska w okresie schyłku republiki*, Toruń 2009.

Jaczynowska M., *Dzieje Imperium Romanum*, Warszawa 1995.

Linderski J., *Śmierć Tyberiusza Grakcha, Xenia Posnaniensia 2.1*, Poznań 1997.

Ziółkowski A., *Historia Rzymu*, Poznań 2008.

Chomicki G., Sprawski S., *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999.

Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta. Księgi XLI–XLV*, przeł. M. Brożek, Wrocław 1982.

Plutarch, *Żywoty sławnych mężów*, przeł. M. Brożek, Wrocław 1977.

Polibiusz, *Dzieje*, t. 2, przeł. S. Hammer, Wrocław 2005.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją, a następnie wykonaj polecenia.

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Polecenie 2

Na podstawie zamieszczonych wyżej fragmentów źródłowych wykaż związek przyczynowo-skutkowy między kryzysem społecznym republiki rzymskiej a początkiem epoki „wielkich wodzów”.

Polecenie 3

Zapoznaj się z tekstem źródłowym opisującym podział społeczeństwa rzymskiego w okresie republiki, a następnie wyjaśnij, jakie zmiany wprowadził w tym układzie Gajusz Mariusz.

((Tytus Liwiusz

Dzieje Rzymu od założenia miasta

Z obywateli, którzy mieli majątek wartości 100 000 asów lub więcej, utworzył [król Serwiusz Tuliusz] 80 centurii, to jest 40 starszych i 40 młodszych, i określił ich jako pierwszą klasę. Starsi mieli być do dyspozycji do obrony miasta, młodszy mieli wyruszać na wojnę w pole. [...]

Drugą klasę stanowili posiadacze majątku od 100 000 do 75 000 asów. Starszych i młodszych w tej klasie wyznaczono 20 centurii. [...]

Trzecia klasa miała posiadać majątku do 50 000 asów. I tu było 20 centurii i ten sam podział według wieku, a broń ta sama co w klasie drugiej, odjęto im tylko obowiązek posiadania nagołenników.

W czwartej klasie wysokość majątku – do 25 000 asów, centurii również 20, ale broń inna: jako uzbrojenie przepisano im jedynie włócznię i oszczep.

Piąta klasa była znów większa: miała 30 centurii. Ci mieli zabierać z sobą proce i kamienie do rzucania. Do nich dodano dwie centurie trębaczy grających na rogu i trąbie. W tej klasie cenzus majątkowy sięgał 11 000 asów.

Reszta obywateli mająca jeszcze mniejszy majątek tworzyła łącznie jedną centurię i była wolna od obowiązku służby wojskowej.

Źródło: Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta*, ks. I, rozdz. 43.

Tvoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem, a następnie wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DB6vulCK6>

Film nawiązujący do treści materiału Kryzys i upadek republiki.

Polecenie 2

Wyjaśnij związek między plemionami germańskimi a kryzysem, w jakim znalazła się rzymska republika.

Tvoja odpowiedź

Polecenie 3

Opisz, z czyjego punktu widzenia zmiany wprowadzone w armii rzymskiej były pozytywne, a z czyjego - negatywne.

Twoja odpowiedź

Zapoznaj się z audiobookiem, a następnie wykonaj polecenia.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P14bes5b1>

Gajusz Juliusz Cezar, *O wojnie domowej*

Cezar przemawia do żołnierzy. Wspomina zniewagi, jakich doznał od swoich nieprzyjaciół w różnych czasach, od ludzi, którzy uwiedli i na złe sprowadzili Pompejusza, podsycając jego zawiść i zazdrosną żądzę sławy, chociaż właśnie Cezar zawsze sprzyjał jego zaszczytom i godnościom i starał się mu ich przysporzyć. Skarży się na tak gorszący przykład, jakim jest dla Rzeczypospolitej zastraszenie i przemoc wobec trybunów zakładających weto. Sulla, mimo że ogołocił władzę trybunską ze wszystkiego, pozostawił im jednak to prawo, Pompejusz zaś, który pragnie uchodzić za odnowiciela utraconych przywilejów, nawet i to zniósł. Ilekroć nakazuje się władzom czujność, by Rzeczpospolita nie poniosła szkody, którym to hasłem i dekretem senatu wzywa się lud rzymski do broni, muszą zajść szczególne wypadki: zgubne ustawy, gwałty trybunów, secesja ludu, zajęcie świątyń i wzgórz – podobne zdarzenia w poprzednim wieku opłacali własną zgubą [...] Grakchowie. A teraz nic takiego nie zaszło, nawet w myśli nikomu nie powstało. Na koniec wzywa Cezar żołnierzy, by od nieprzyjaciół bronili czci i godności wodza, pod którym przez dziewięć lat szczęśliwie służyli państwu, wygrali wiele bitew, uśmierzyli Galię i Germanię. Żołnierze XIII legionu, który był przy nim (ich bowiem ściągnął z początkiem zamieszek, reszta jeszcze nie nadeszła), zakrzyknęli, że są gotowi stanąć w obronie wodza i trybunów ludu.

Poznawszy dobre chęci żołnierzy, rusza z tym legionem do Ariminum i tam się spotyka z trybunami ludu, którzy doń zbiegli. Pozostałe legiony odwołuje z leży zimowych i każe im dążyć za sobą. Zjawia się u niego młody Lucjusz Cezar, którego ojciec był legatem u Cezara. Najpierw mówi o tym, z czym przybył, następnie oświadcza, że ma od Pompejusza prywatne zlecenia. Powiada, że Pompejusz pragnie się oczyścić przed Cezarem, jakoby to, co robi dla dobra Rzeczypospolitej, miało być dla Cezara osobistą obrazą. Zawsze interes państwa stawia ponad obowiązki przyjaźni. Cezar też winien z uwagi na swoje wysokie stanowisko poświęcić państwu własne namiętności i gniewy i nie posuwać się w zaciętości wobec swych nieprzyjaciół tak daleko, by chcąc im szkodzić, wyrządzał szkodę Rzeczypospolitej. Jeszcze inne tego rodzaju rzeczy mówi na usprawiedliwienie Pompejusza. To samo i niemal dosłownie powtarza pretor Roscjusz, oświadczając, że mówi w imieniu Pompejusza.

Było widoczne, że się to nie przyda na złagodzenie sporu. Cezar jednak, mając przed sobą ludzi odpowiednich do wykonania jego zleceń, prosi ich obu, by skoro mu przynieśli słowa Pompejusza, zechcieli również przekazać Pompejuszowi jego odpowiedź: może się uda małym trudem usunąć wielkie nieporozumienia i całą Italię uwolnić od strachu. U niego honor jest zawsze na pierwszym miejscu i od samego życia ważniejszy. Boleje nad tym, że dobrodziejstwa, jakie mu przyznał lud rzymski, nieprzyjaciele chcą mu wydrzeć, godząc na jego cześć. Skróciwszy mu dowództwo o pół roku, ściąga się go do Rzymu, chociaż lud uchwalił, że może nieobecny kandydować w przyszłych wyborach. Lecz tę ujmę zniósł spokojnie dla dobra rzecypospolitej. Wysłał pismo do senatu z żądaniem, by wszyscy jednocześnie złożyli broń, ale nawet tego nie uzyskał. W całej Italii odbywają się zaciągi, dwa legiony, które mu odjęto pod pozorem wojny z Partami, zostały zatrzymane, całe państwo jest pod bronią. Do czego to wszystko zmierza, jeśli nie do jego zguby? Pójdzie jednak na wszelkie ustępstwa, wszystko zniesie dla rzecypospolitej. Niechaj Pompejusz wyruszy do swoich prowincji, niech obaj rozpuszczą wojska, niech wszyscy w Italii złożą broń, niechaj strach odejdzie od społeczeństwa, potem się odbędą wolne wybory, rządy wrócą do senatu i ludu rzymskiego. Żeby to można prędzej załatwić i uświęcić przysięgą, niech albo sam Pompejusz się zbliży, albo jemu pozwoli spotkać ze sobą; w osobistych rozmowach da się pogodzić wszelkie sprzeczności.

Z tymi zleceniami Roscjusz z Lucjuszem Cezarem docierają do Kapui, gdzie zastają konsulów i Pompejusza. Przedstawiają im żądania Cezara. Ci zaś po naradzie dają im odpowiedź na piśmie i polecają doręczyć ją Cezarowi. Treść jej była następująca: Cezar wróci do Galii, ustąpi z Ariminum, rozpuści wojsko; gdy to uczyni, Pompejusz uda się do Hiszpanii. Tymczasem, dopóki Cezar nie da gwarancji, że dotrzyma przyrzeczeń, konsulowie i Pompejusz nie zawieszają poboru żołnierzy.

Było niegodziwością żądać, by Cezar ustąpił z Ariminum i wrócił do swojej prowincji, gdy Pompejusz zatrzymuje i prowincję, i cudze legiony; chcieć, by Cezar rozpuścił wojsko, a samemu robić nowe zaciągi; przyrzekać, że się wycofa do prowincji, a nie określić dnia, którego to nastąpi; w takim wypadku Pompejusz mógłby się nie ruszyć z miejsca przez cały czas konsulatu Cezara, a nie byłoby w tym żadnego kłamstwa ani krzywoprzysięstwa. Odbierało nadzieję utrzymania pokoju i to, że nie było mowy o konferencji i osobistym spotkaniu. Wobec tego Cezar wysłał Marka Antoniusza z Ariminum do Arretium z pięciu kohortami, sam z dwiema pozostaje w Ariminum i postanawia tam odbyć zaciąg; pojedynczymi kohortami obsadza Pisaurum, Fanum, Ankone.

Opisz, jak Cezar przekonywał żołnierzy, aby wbrew uchwale senatu pozostali pod jego dowództwem.

Przedstaw deklarowany stosunek Cezara i Pompejusza do republiki. W jakim stopniu deklaracje te były zgodne z rzeczywistością?

Wyjaśnij, czym kierował się Cezar, odmawiając rozpuszczenia wojska.

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z mapą i wykonaj polecenie.

Kolorem zielonym zaznaczono tereny należące bezpośrednio do Rzymu, kolorem ciemnoczerwonym – terytoria Latynów, którzy pozostali wierni republice, a jasnoczerwonym – obszar zajmowany przez buntujących się Italików.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o. na podstawie Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Na podstawie zamieszczonej wyżej mapy przedstawiającej Italię tuż przed wybuchem wojny sprzymierzeńczej udowodnij prawdziwość stwierdzenia, że mimo zdobycia przez Italików praw obywatelskich w praktyce mieli oni niewielkie szanse uczestniczenia w życiu politycznym republiki.

Zapoznaj się z cytataми, a następnie wykonaj polecenia.

Sulla:

((Appian z Aleksandrii
Historia rzymska

Pewne prawa znosił, a ustanawiał inne. Zabronił piastowania pretury przed kwesturą, a konsulat przed preturą, zabronił też ponownego obejmowania tego samego urzędu przed upływem 10 lat. Zniósł też niemal władzę trybuńską, pozbawiając ją wszelkiego znaczenia i zastrzegając prawem, że były trybun nie może już piastować żadnego innego urzędu; dlatego też wszyscy zabiegający o podniesienie swojej chwały czy też swego rodu stronili w przyszłości od tego urzędu.

Źródło: Appian z Aleksandrii, *Historia rzymska*, ks. XIII, rozdz. 100.

Cezar:

((***Boski Juliusz***

[Jako konsul] okolicę Stellacką, oddaną na rzecz państwa przez przodków oraz Ziemię Kampańską, z której dochody przeznaczono na potrzeby państwowe, przydzielił bez losowania mnie więcej dwudziestu tysiącom obywateli mających po troje lub więcej dzieci. Dzierżawców państwowych, gdy prosili o zniżkę należnych opłat, zwolnił z jednej trzeciej i publicznie ich upominał, aby przy zawieraniu nowych umów dzierżawnych nie podbijali sobie nawzajem cen zbyt lekkomyślnie.

Źródło: *Boski Juliusz*, [w:] Gajus Swetoniusz Trankwillus, *Żywoty cesarów*, rozdz. 20.

Tak zwaną epokę „wielkich wodzów” zapoczątkował Gajusz Mariusz, po którym pojawiło się grono jego wiernych naśladowców, wśród których najstojniejszymi byli dwaj dyktatorzy:

Lucjusz Korneliusz Sulla oraz Gajusz Juliusz Cezar. Mimo coraz większego znaczenia armii w rozstrzyganiu wszelkich dysput politycznych dawny podział na popularów i optymatów nadal pozostawał w mocy. Na podstawie zamieszczonych wyżej tekstów źródłowych określ, który z tych dwóch polityków był popularzem, a który optymatem.

Sulla

optymat

Cezar

popular

Uzasadnij swoją odpowiedź.

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Kryzys i upadek republiki

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

IV. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnego Rzymu. Uczeń:

1) charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne (w tym problem niewolnictwa) w państwie rzymskim doby republiki oraz cesarstwa, z uwzględnieniem roli Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wymienia przyczyny upadku republiki rzymskiej;
- opisuje reformy wewnętrzne przeprowadzane przez braci Grakchów oraz Gajusza Mariusza;
- charakteryzuje rolę, jaką reforma armii rzymskiej odegrała w dalszych losach republiki;
- wyjaśnia pojęcie triumwiratu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy zawartość sekcji „Wprowadzenie”, przedstawia temat oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel poleca uczniom przygotować w parach pytania z nim związane. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z tematem lekcji?

Faza realizacyjna:

1. Metoda jigsaw. Uczniowie odliczają do trzech lub do sześciu (w zależności od liczebności klasy). Łączą się w zespoły wg przydzielonych numerów. Każda grupa opracowuje fragment materiału z sekcji „Przeczytaj”.
- grupa 1 i 4 – Postępujący kryzys wewnętrzny oraz Utworzenie armii zawodowej;
 - grupa 2 i 5 – Wpływ podbojów rzymskich na sytuację polityczną;
 - grupa 3 i 6 – Pierwszy i drugi triumwirat.

Po zakończeniu pracy uczniowie zmieniają zespoły tak, by w każdym znalazła się przynajmniej jedna osoba z poprzednich grup. Uczniowie dzielą się wiedzą zdobytą wcześniej i uczą się od siebie nawzajem. Chętne/wybrane osoby omawiają przydzielone zagadnienia. Pozostali uczniowie mogą zadawać pytania i weryfikować przedstawione informacje.

2. Praca z pierwszym multimedium („Prezentacja multimedialna”). Nauczyciel czyta polecenie 2: „Na podstawie fragmentów źródłowych wykaż związek przyczynowo-skutkowy między kryzysem społecznym republiki rzymskiej a początkiem epoki »wielkich wodzów«” i poleca uczniom, aby w parach wykonali zadanie w oparciu o wskazówki zawarte w e-materiale.
3. Uczniowie nadal pracują w parach. Analizują treść polecenia 3: „Zapoznaj się z tekstem źródłowym opisującym podział społeczeństwa rzymskiego w okresie republiki, a następnie wyjaśnij, jakie zmiany wprowadził w tym układzie Gajusz Mariusz”, dyskutują, a następnie zapisują wnioski. Wybrane grupy omawiają swoje rozwiązanie i spostrzeżenia na forum klasy.
4. Praca z drugim multimedium („Film”). Uczniowie zapoznają się z e-materiałem. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują swoje propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.

Faza podsumowująca:

1. W ramach podsumowania uczniowie wykonują ćwiczenie 3, analizując teksty źródłowe i wskazując przynależność Cezara oraz Sulli do określonego stronnictwa.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji „Kryzys i upadek republiki” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego uczniowie się nauczyli? Na koniec poleca chętnemu uczniowi podsumowanie i – jeśli to potrzebne – uzupełnia informacje.
3. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.

Praca domowa:

Wykonaj ćwiczenie 1 z sekcji Sprawdź się: „Zapoznaj się z audiobookiem, a następnie wykonaj polecenia.”.

Materiały pomocnicze:

Beard M., *SPQR. Historia starożytnego Rzymu*, przeł. N. Radomski, Poznań 2016,

Graczkowski A., *Armia rzymska w okresie schyłku republiki*, Toruń 2009.

Jaczynowska M., *Dzieje Imperium Romanum*, Warszawa 1995.

Linderski J., *Śmierć Tyberiusza Grakcha, Xenia Posnaniensia 2.1*, Poznań 1997.

Ziółkowski A., *Historia Rzymu*, Poznań 2008.

Chomicki G., Sprawski S. *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999.

Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta. Księgi XLI–XLV*, przeł. M. Brożek, Wrocław 1982.

Plutarch, *Żywoty sławnych mężów*, przeł. M. Brożek, Kraków 1977.

Polibiusz, *Dzieje*, t. 2, przeł. S. Hammer, Wrocław 2005.

Wskazówki metodyczne:

- Cały e-materiał może być wykorzystany do realizacji zajęć metodą odwróconej klasy. Wtedy uczniowie zapoznają się z informacjami w sekcji „Prezentacja multimedialna” i przygotowują swoje propozycje odpowiedzi. W szkole następuje czytanie i ocena koleżeńską opracowań uczniów.